

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ІНСТИТУТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Постановка проблеми. Педагогічна професія висуває підвищені вимоги до особистісних і професійних якостей сучасного вчителя. Сукупність цих вимог виражається в необхідності оволодіння фахівцем високою педагогічною та правовою культурою. Педагогічна культура — вищий ступінь відповідності рівня розвитку особистості й професійної підготовленості педагога до специфіки педагогічної діяльності. Правова культура — складова педагогічного професіоналізму, що дозволяє здійснювати педагогічну діяльність на вищому рівні її соціальних, гуманних, моральних, власне педагогічних, наукових і спеціальних критеріїв.

Важливою сутнісною характеристикою майбутнього вчителя фізичного виховання, складовою його професійної підготовки, показником рівня сформованості педагогічної діяльності є педагогічна культура, яка генетично пов'язана з духовною і правовою культурою особистості.

У структурі культури майбутнього фахівця з фізичного виховання особливе місце повинна займати правова культура. Низький рівень правової культури нерідко стає причиною конфліктних ситуацій, погіршення дисципліни, зниження успішності.

Аналіз попередніх досліджень. Фізична культура — складова частина загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості. Суспільними проявами фізичної культури є фізичне виховання та масовий спорт. Фізичне виховання — головний напрям упровадження фізичної культури, який становить органічну частину загального виховання людини [1].

Фізична культура — це культура людини, тіла людини, культура рухів, культура психомоторних дій. І як результат психомоторних дій — культура мислення, культура почуттів та уяви [2]. Однак професійна праця вчителя фізичної культури не може і не повинна зводитися до володіння «ремеслом» (хоча це дуже важливо), визначатися тільки базовими науковими знаннями і методичною підготовкою. Той, хто працює в системі «людина-людина», має здобути спеціальну освіту, направлену на формування його професійної та правової культури.

Мета статті — визначити сутність і структуру правової культури студентів інституту фізичного виховання і спорту.

Виклад основного матеріалу. Формування правової культури та правової підготовки фахівця галузі фізичної культури є надзвичайно важливим для вищої школи, що готує кадри, покликані підняти галузь на якісно новий рівень функціонування у чітко визначеному правовому полі та ефективних правовідносин між суб'єктами діяльності. У наукових працях, присвячених правовій підготовці майбутніх фахівців фізичної культури, ми не знайшли даних стосовно студентів, які навчаються за напрямом «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини». Аналіз практики показує, що освітній процес у вищих навчальних закладах відбувається зазвичай у відриві від правової дійсності, що негативно позначається на рівні обізнаності та правової культури їхніх випускників.

Правове виховання стає невід'ємною складовою змісту професійної підготовки та технології її реалізації, а в майбутньому і діяльності фахівця у галузі фізичної культури.

Правове виховання тривалий час не розглядали як окремий вид виховання. Його традиційно пов'язували з ідейно-політичним формуванням культури, з моральним вихованням оскільки право тісно пов'язане з мораллю і відіграє важливу роль у

соціальному розвитку суспільства [3; 4]. Вирішальну роль у правовому вихованні відіграє особистість учителя, тренера, людини, яка бере участь у вихованні. Педагог має бути зразком точного і неухильного виконання норм законів і обов'язків. Забезпечити правовиховну роботу може тільки людина, яка добре обізнана з основними положеннями юридичної науки, знає методику озброєння учнів правовими знаннями, формування в них правової свідомості, вироблення навичок і вмінь правомірної поведінки.

Навички і звички дотримуватися норм законів і моралі — це закономірний результат свідомого ставлення до виконання своїх обов'язків, до дотримання правових та інших соціальних норм. Будь-які вчинки нормальної людини завжди пов'язані з її свідомістю.

Фізична культура — це культура людини, тіла людини, культура рухів, культура психомоторних дій. І як результат психомоторних дій — культура мислення, культура почуттів та уяви [5].

Однак професійна праця вчителя фізичної культури не може і не повинна зводитися до володіння «ремеслом» (хоча це дуже важливо), визначатися тільки базовими науковими знаннями і методичною підготовкою. Той, хто працює в системі «людина-людина», має здобути спеціальну освіту, направлену на формування його професійної культури та правової культури.

Формування правової культури та правової підготовки фахівця галузі фізичної культури є надзвичайно важливим для вищої школи, що готує кадри, покликані підняти галузь на якісно новий рівень функціонування у чітко визначеному правовому полі та ефективних правовідносин між суб'єктами діяльності. У наукових працях, присвячених правовій підготовці майбутніх фахівців фізичної культури, ми не знайшли даних стосовно студентів, які навчаються за напрямом «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини». Аналіз практики показує, що освітній процес у вищих навчальних закладах відбувається зазвичай у відриві від правової дійсності, що негативно позначається на рівні обізнаності та правової культури їхніх випускників.

Як вказує А. Жигулін, метою правового виховання молоді є формування правової культури громадянина України, що складається зі свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків перед суспільством і державою, закріплених у Конституції України, з глибокої поваги до законів і правил людського співжиття, готовності дотримуватися й виконувати його вимоги, що виражають волю та інтереси народу, активної участі в управлінні державними справами, боротьби з порушниками законів [6].

Щоб визначити правову культуру як поняття, потрібно відмежувати її від інших видів культури й аналогічних понять — таких, як правосвідомість і безкультур'я; утім правосвідомість особистості та суспільства дуже тісно пов'язана з правовою культурою [7].

Правова культура відрізняється від інших видів культури своїм предметом, оскільки функціонує у сфері правових явищ, правомірної діяльності та поведінки. Вона формується не окремо від інших видів культури (політичної, інформаційної, естетичної, моральної), а об'єднана з ними загальним завданням щодо утворення морально-правового клімату, котрий гарантує реальну свободу поведінки особи.

У зв'язку із цим постає питання, яку роль відіграє правова культура в житті суспільства? По-перше, вона є своєрідною формою гармонійного розвитку людини, через яку досягається загально-соціальний прогрес, пов'язаний як зі створенням власне правових цінностей (інститути забезпечення прав людини), що збагачують особистість, так і наданням суспільству необхідних юридичних умов для спокійного й упорядкованого розвитку.

Залежно від носія правової культури розрізняють правову культуру суспільства, правову культуру особистості та правову культуру професійної групи [4; 8].

Правова культура суспільства — частина загальної культури, що становить систему цінностей, накопичених людством у галузі права відповідно до правових реалій цього суспільства: рівня правосвідомості, режиму законності і правопорядку, стану

законодавства, юридичної практики [9].

Правова культура особистості — це зумовлені правовою культурою суспільства ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особистості та природні властивості почуття правової автономії, справедливості, які забезпечують її правомірну діяльність. Змістом правової культури особистості є: правосвідомість, правомірна поведінка та її результати.

За структурою правову культуру розподіляють на блоки: правосвідомість як систему відображення суб'єктом правової дійсності; правомірну поведінку і правове мислення; результати (наслідки) правомірної поведінки і правового мислення [10].

На думку Н. Гранатова, професійна правова культура — це глибокі, об'ємні та формалізовані знання законів і підзаконних актів та джерел права, правильне розуміння принципів права і завдань правового регулювання, професійне ставлення до права й практики його застосування в суворій і точній відповідності до правових принципів законності, тобто високий ступінь володіння правом у предметно-практичній діяльності [11].

Основними складниками професійної правової культури необхідно вважати професійно-правову і професійно-моральну сфери культури оскільки вони відображають особливості правової культури [4].

Отже, все вищенаведене дозволяє розглядати професійну правову культуру як одну з форм правової культури суспільства, що властива тій соціальній групі, члени якої професійно займаються юридичною діяльністю і мають відповідну фахову освіту та практичну підготовку.

Традиційно підготовка педагога до виконання будь-яких функцій у педагогічному процесі досліджується в межах певних утворень пізнавальної сфери (знання, уявлення, уміння, навички) або особистісних новоутворень, таких, як готовність до діяльності, спрямованість особистості, компетентність.

У нашому дослідженні таке новоутворення формується у процесі спеціальної цілеспрямованої підготовки до професійно-педагогічної діяльності. Тому *правову культуру вчителя розглянемо* в: 1) системі його загальної професіограми; 2) в системі професійних компетенцій.

Приймаючи феномен правової культури за базову характеристику, що визначає ефективність підготовки майбутнього фахівця фізичної культури до правового забезпечення професійної діяльності, ми виходили з її поліфункціональної сутності. Зазначимо, що поняття «правова культура» нині дедалі частіше зустрічається на сторінках наукової педагогічної літератури, у наукових і навчально-методичних джерелах. Здебільшого воно використовується для позначення певних відносин людей у суспільстві, їх змісту та якості; обговорення питань правової культури суспільства і правознавців. Рідше - правової культури особистості, вчителя, педагога і зокрема правової культури фахівця фізичної культури.

Поняття «правова культура професійної діяльності фахівця фізичної культури» на теперішній день фактично не знайшло свого місця в описі процесів і явищ педагогічної та спортивної дійсності. Проте, аналіз теорії і практики дозволяє стверджувати, що це поняття має право на існування, оскільки відображає прояв низки реальних, характерних для учасників навчально-тренувального та спортивного процесу правових відносин, що реалізуються в освітньому процесі завдяки професійній діяльності фахівця фізичної культури.

Правомірна поведінка особистості характеризується сталою специфічністю її дій у розв'язанні життєвих проблем і завдань і в цьому аспекті є важливим показником її правової підготовки, досвіду, виявляє особливості вибору варіанту правомірної поведінки в межах, що визначені чинними правовими нормами.

Отже, аналіз наукових досліджень дозволив дійти висновку, що поняття «правова культура особистості» може бути конкретизованим за своїм змістом у контексті будь-якої

професії. Саме в такому контексті правомірно розрізняти правову культуру лікаря, правову культуру юриста, правову культуру педагога, а отже, й фахівця фізичної культури.

Об'єднує всі ці феномени те, що правова культура виявляється особистістю через правосвідомість, правомірні поведження і діяльність у межах того простору, в якому реалізуються її соціально-професійні функції, тобто через соціальне призначення її професійної діяльності.

На нашу думку, треба розрізняти правову культуру особистості, що належить до певної професійної групи, і правову культуру професійної діяльності, яку здійснює особистість. У першому випадку правова культура лише набуває певного соціального відтінку, що диктується груповими інтересами, характерними рисами світогляду, загальної культури професійної групи. У другому — вона реалізується особистістю як невід'ємний атрибут професійної діяльності, як система обов'язкових для виконання і дотримання норм, правил, що захищають права, свободи й обов'язки всіх інших особистостей, які включені до сфери означеної діяльності і які особистість усвідомлено і неухильно відтворює у власній діяльності [12].

Обґрунтовуючи своє розуміння сутності правової культури професійної діяльності фахівця фізичної культури, ми виходимо з того, що людина живе не тільки у природному, фізичному світі, але й у середовищі, яке вона створює сама, тобто соціально-культурному середовищі. Освітнє середовище, яке фахівець фізичної культури створює завдяки власній професійній діяльності і в якому він розгортає цю діяльність, є однією з підсистем соціокультурного середовища і існує як сукупність історично сформованих чинників, обставин, ситуацій та система спеціально організованих фахівцем умов розвитку дитини, спортсмена.

Ґрунтуючись на аналізі базових понять, ми визначаємо правову культуру професійної діяльності фахівця фізичної культури як конкретний спосіб прояву загальної та правової культури особистості, які вона послідовно реалізує в умовах освітньо-культурного середовища засобами навчання і виховання.

Отже, правова культура фахівця фізичної культури є певною системою свобод, вимог і обмежень, якими він керується, встановлюючи стосунки зі своїми вихованцями, підлеглими; це усвідомлене підґрунтя і певна межа його професійної діяльності, що складається з визнання і врахування прав і свобод кожної людини, учня як людини і майбутнього громадянина. Фіксуючись у свідомості, поведінці, способах діяльності і спілкування, правова культура фахівця з фізичної культури виступає моральним координатором його професійної діяльності, чинником, що забезпечує її гуманістичну і демократичну спрямованість у просторі чинних правових норм. Необхідна систематична робота з метою підвищення професійної культури всіх суб'єктів системи освіти та правоохоронної системи, що сприятиме подоланню недовіри населення до роботи правоохоронних органів. Дотримання закону стане вигіднішим, ніж його порушення, коли зміцниться надійність права, що означає, з одного боку, захист набутих прав, а з іншого — можливість будь-якого громадянина, який не має юридичної освіти, знати свої права. Надійність права передбачає стабільність правопорядку і можливість передбачати зміст конкретних психолого-педагогічних і юридичних рішень [13].

Культура поведінки, своерідна «зовнішня» сторона етичної культури особи, — це необхідна складова професійної культури будь-якого спортивного фахівця. Особливо важлива вона як складова частина правової культури педагога, який своїм особистим прикладом передає підростаючому поколінню соціально цінну інформацію, прищеплює йому сукупність форм повсякденного спілкування з оточуючими, обумовлену етично-естетичними цінностями суспільства.

Висновки. Культура правової поведінки виражає моральні вимоги суспільства, закріплені в нормах, принципах, ідеалах закону. І хоча наш час невпинно прямує в бік спрощення манер та правил поведінки, проте і досі велике значення має оволодіння

«кодексом гречності». Адже через свою чемність ми нічого не втрачаємо, навпаки, люди до нас ставляться з повагою та шаною. Манери вчителя — це зовнішня форма його поведінки в соціумі: учнівському, батьківському та учительському колективах. Чим досконаліші ці манери, тим більша сила їх виховного впливу. Вчитель має впевнено володіти манерами, що відповідають нормам етикету на даному етапі розвитку людства. Манери педагога мають бути гуманістично спрямованими, правовими, щоби не зашкодити психіці дитини ні поглядом, ні жестом, ні мімікою, ні словом, тим більше рукоприкладством, але без панібратства.

Вивчення питань права, правової соціалізації має бути обов'язковим у всіх закладах, які працюють з молоддю. Це вивчення має світоглядне значення і повинне бути поставлене на надзвичайно високому рівні. Його проводять за спеціальними інтенсивними психолого-педагогічними технологіями. Проте для вивчення правових питань іноді відводять недостатню кількість годин, тому ці питання не мають помітного впливу на учнів. Правові дисципліни не забезпечені методично, бракує орієнтованих на окрему спеціальність підручників, спеціальних засобів наочності, навчальних матеріалів, методик.

Література:

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт», 1994., Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту», 2004.
2. Фіцула М. М. Правове виховання учнів: методичний посібник / М. М. Фіцула. - К. : ІЗМН, 1997. - 148 с.
3. Браже Т.Г. З досвіду розвитку загальної культури вчителя: Педагогіка, 1993 № 2, — С. 70-75.
4. Мальона С. Б. Правова культура як чинник професійної діяльності фахівців фізичної культури / Світлана Мальона // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. - Луцьк, 2008. - т. 1. - С. 207-211
5. Клименко В. В. Розроблення норм психічного розвитку дитини. / В кн.: Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. «Актуальні проблеми сучасної української психології», Вип. 22. — К., 2002. — С. 106—118.
6. Жигулин А.А. Психологія правової культури підрастального покоління. — Педагогіка і психологія. - №8. — с. 32-36.
7. Гранат И. Л. Правосознание и правовая культура / И. Л. Гранат // Юрист. - 1998. - № 11-12. - С. 2-8.
8. Кричфалуший М. В. Вчитель фізичної культури: формування особистості / М. В. Кричфалуший. - Луцьк, 2000. - 346 с.
9. Білий П. Правова держава і правова культура: взаємозв'язок та результативність / П. Білий // Право України. - 1997. - № 12. - С. 75-76.
10. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник / А. М. Алексюк. - К. : Либідь, 1998. - 560 с.
11. Гранат И. Л. Правосознание и правовая культура / И. Л. Гранат // Юрист. - 1998. - № 11-12. - С. 2-8.
12. Концепція виховання дітей і молоді в національній системі освіти // Інформ. зб. М-ва освіти. - 1996. - № 13.
13. Вступ до теорії правових систем./За заг. ред. О. В. Зайчука, М.Н.Оніщенко: монографія. — К.: Юридична думка, 2006. — 432 с.

У статті розкрито сутність і структуру правової культури студентів інституту фізичного виховання і спорту. У структурі культури майбутнього фахівця з фізичного виховання особливе місце повинна займати правова культура. Низький рівень правової культури нерідко стає причиною конфліктних ситуацій, погіршення дисципліни, зниження успішності.

Ключові слова: фізичне виховання, правова культура, сутність, культура, студенти.

В статье раскрыта сущность и структура правовой культуры студентов института физического воспитания и спорта. В структуре культуры будущего специалиста физического воспитания особое место должна занимать правовая культура. Низкий уровень правовой культуры нередко становится причиной конфликтных ситуаций, ухудшения дисциплины, снижения успеваемости.

Ключевые слова: физическое воспитание, правовая культура, сущность, культура, студенты.

The paper reveals the nature and structure of the legal culture of students of the institute of physical education and sport. Within the culture of the future specialist in physical education should occupy a special place legal culture. The low level of legal culture often causes conflict, falling discipline, reducing performance.

Keywords: *physical education, legal culture, nature, culture and students.*